

STORKLÄPPEN

Natur

Den mäktiga Tjustskärgården kan med lite god vilja delas upp i olika karaktärsområden. Ett skulle då omfatta kusten och övärlden mellan Knöldjupet och Kvädöfjärden; en topografiskt avgränsad enhet med en västsida fullkomligt sändertrasad av fjärdar och öar till skillnad från östsidan, där skiljelinjen mellan ytterskärgård och öppet hav är rak som skuren med en kniv. Som det tydligt avslutande hörnet i sydost ligger Storkläppen. En liten svart kobbe som trotsigt sticker sitt huvud över havsytan.

Trots att ön på håll tycks resa sig med imponerande höjd mitt i öppna havet, är den en puttefnask. Storkläppen mäter inte mer än ca 100 meter tvärsöver och mer parten av ön ligger lägre än fem meter över havet. Endast några få klackar ligger några meter högre. Strax söder om huvudön sträcker sig ett band av mindre öar, vilka tillsammans med huvudön omringar en naturlig hamnbassäng. Berggrunden utgörs av urgammal granit. Det fullkomligt oskyddade läget har tillåtit saltsjön att fortsätta polera de klippor inlandsisen inte hann avsluta. Det har också gjort att allt löst material successivt och obehindrat kunnat sköljas bort. Odlingsbar mark lyser med sin frånvaro. Endast några sega tuvor gräs lyckas klamra sig fast i klippskrevorna. Det gräsgröna är det enda som bryter öns annars enahanda färgskala, dominerad av den grå graniten. Men höjer man blicken vidgas paletten oändligt med den ständigt skiftande Östersjön och det lika omväxlande himlavalvet ovanför.

Historia

”År 1868 uppsattes ett stenkummel med stång och tavla på skäret Storkläppen, beläget cirka 1,5 mil nordost om Västervik. År 1875 flyttades en 13 meter hög träbåk, ritad av Carl Sandell år 1854, från Svenska Högarna till Storkläppen. Båken var byggd av resningsvirke i en kvadratisk plan och väggarna var klädda av spån. Båkens sidor målades i ett ruttmönster.

För att underlätta inseglingen norrifrån till Västervik, framfördes under 1880-talet önskemål från flera skeppsredare att en fyr skulle uppföras. Efter undersökningar bedömdes Storkläppen som den mest lämpliga platsen.

År 1890 anlades en fyrplats på skärets södra del, bestående av ett 12 meter högt fyrtorn av järn, som tidigare stått på Västergarns Utholme, med en omgående

linsapparat av femte ordningen. Vidare byggdes ett bostadshus, ett uthus, ett förråd, en källare, ett dass samt anlades en brunn. Alla byggnaderna av trä tillverkades vid Ekmans mekaniska snickerifabrik.

Innan fyrpersonalen hann flytta in drabbades fyrplatsen i november 1890 av en ovanligt svår storm. Bostadshuset flyttades flera meter från sin grund, bodar och förråd förflyttades ännu mer och dasset var helt bortblåst.

Därefter flyttades fyrplatsen och lades istället intill den befintliga båken på skäret, som byggdes om till fyr med en lins av femte ordningen, enligt ritningar av J. Höjer. Lanterninen som sattes upp hade tidigare suttit på en av Björns fyrrar. Bostadshuset för fyrmästare och fyrvaktare sattes upp på en stengrund med källare samt tvätt- och bakstuga. Även de andra husen flyttades och tillbyggdes delvis. Dessutom borrades en ny brunn och en båtkran inköptes till platsen. I berget fanns även en insprängd vattenreservoar fylld med kol och sand. Fyren tändes den 1 november 1891. Fyrtornet av järn stod kvar några år tills det flyttades till den nya fyrplatsen på Viskär 1894.” (D Thunman; Sveriges fyrplatser)

En ö så liten och kal och avsides liggande som Storkläppen, som dessutom saknar färskvatten, är inget människan väljer som boplats utifrån öns egna inneboende möjligheter. Möjligtvis skulle den fungera som tillfällig rastställe vid jakt eller fiske. Spår efter sådant saknas dock. Storkläppens företräden blev tydliga först med sjöfartens och teknikens utveckling under 1800-talets andra hälft, för just den tidens handelssjöfart. Det som gjorde mänsklig bosättning möjlig var en 100%-ig ved- och livsmedelstillförsel utifrån och god hushållning med resurserna, så att en längre isolering inte blev livshotande. De sociala möjligheterna var oerhört begränsade. Vädret bestämde dessutom när det var möjligt att lämna ön eller angöra den. Inte ens en riktigt god naturhamn fanns ursprungligen. Storkläppen är full av detaljer som berättar om det extremt utsatta liv som levdes härute under nästan 100 år.

År 1923 byggdes en vågbrytare av sten för att skydda den lilla naturhamnen på öns västa sida, men måste redan året därpå höjas en halvmeter för att skydda vattnet innanför. När sjön låg på var man trots allt tvungen att hissa upp båtarna. Då var det också omöjligt att vare sig lägga till eller göra loss. Redan 1938 måste vågbrytaren åter igen byggas på. Från hamnen leder en stig med murade trappsteg upp till husen. Längs med trappstigen finns en stadig ledstång att hålla sig i när vinden sliter, isen gör stigen till en halkbana eller tjockan tar all sikt. Gårdsplanen framför bostadshuset, utfylld så den är slät som ett dansgolv, kringgärdas av en hög mur för att åstadkomma lite lä för alla utomhussysslor som bara kunde ske här. I lä av murens utsida har man mödosamt skrapat samman matjord för att anlägga en liten odlingslott, också den skyddad av uppbyggda murar. Eftersom färskvatten saknas och brunnsvattnet blir bräckt måste regnvatten måste samlas och renas i en reservoar.

Troligtvis höll man en ko som betade av det sparsamma gräset på ön och holmarna runt om och/eller en hushållsgris som säkert begärligt åt fiskrense. Man fiskade till husbehov.

Ön är så liten att man ingenstans kan vara ostörd eller kanske rentav gömd. Den otillgängliga klippan medger inga lustpromenader. Högre vegetation i form av träd saknas helt. Lä eller skugga kan endast husväggarna skänka.

Fyrvaktarlivet var inget för den sällskapssjuka med ens måttliga bekvämlighetskrav.

Fyrtekniken var en omhuldad vetenskap och förbättringarna duggade tätt. Den första fyren på Storklätten eldades troligen med kol för att snart drivas med fotogen. Bränslepåfyllning krävdes var och varannan timme och övrig tillsyn nästan lika ofta. Bränslet sotade friskt. Det krävdes daglig putsning av linser. Man arbetade i skift. 1931 installeras en dalenapparat med ny lins, vilket gjorde fotogenboden onödig och den flyttades därför till Stådsholmen. 1965 automatiserades Storklätterns fyr, vilket gjorde ständigt vaktande fyrpersonalen överflödig. Storklätten avmannades sålunda samma år. 1985 erhöll fyren elektriskt ljus av en vindgenerator, uppmonterad strax intill fyren, som nu är fullständigt självförsörjande och automatiserad.

Bebyggelse

Det som karakteriserar Storklätten, förutom ljuskäglan, är fyrbyggnadens breda underdel vars spånklädda sidor rutmålas i vitt och en obestämbar rosabrun färg. Redan den första båken var spånklädd och rutmålad. 1902 kläddes fyrbyggnaden för första gången med träspån. Det utsatta läget gjorde att träspånen levde ett hårt liv och tog mycket av fyrpersonalens tid för underhåll. 1930 ersattes träspånen av eternitplattor, den nya tidens ideal. Eternitfjällen målades som tidigare för att behålla fyrens karaktär.

Bostadshus och uthus byggdes för att stå emot de hårda påfrestningarna i yttersta havsbandet, men också enligt tidens ideal och statens direktiv. Bostadshuset är sålunda uppfört på en mycket rejäl grund av huggen granit, som skulle stå emot alla framtidens stormar men också rymma byk och bak. Den något ”satta” byggnaden har ett för tiden mycket försiktigt taksprång, en eftergift för den ständiga vinden och är klädd med panel som spetsågat nertill, en eftergift för statens mode. Den lilla vitmålade verandan tjänade som gemensam ingång till de två bostadslägenheter huset inrymde; en lite större för fyrmästaren och en lite mindre för fyrvaktaren. Såväl bostadshus som uthus är faluröda med vita snickerier. Även uthusen pryddes ursprungligen av den spetsågade panelen. Alla trappstenar är av huggen tung granit som vare sig skulle slitas ner eller blåsa bort. Ursprungligen låg troligen skiffer på åtminstone bostadshusets tak. Skiffer är tyngre än tegel, ligger dikt an mot underlaget och spikas dessutom på plats. Allt för att stå emot vinden.

Allt eftersom fyrapparaten moderniseras, förändras uthusbeståndet, som ju dels är byggt för fyrens behov, dels för människornas behov. Så blev fotogenboden överflödig när en dalenapparat installerades 1931 och flyttades därför till Stådsholmen. Några år senare var det dags att bygga ett nytt dass. Bostadshuset har dock inte förändrats exteriört under de dryga 100 år det stått på plats.

Dagsläget

Än sveper Storkläppens ljuskägla över de yttersta Tjustskären. Än tecknar det breda fyrhuset sin siluett i dagsljuset och utskiljer sig med sin rutmålning. Och än står bostadshus och uthus kvar på den klippiga ön. Hamnbassängen är mestadels tom med undantag av all sjöfågel med ungar som under försommaren finner en fristad här. Den mäktiga pirarmen har slitits så hårt av väder och vind att ett stort brott i murverket uppstått. Båtvinsch och ledstänger rostar och brister i underhåll. Bostadshusets tak är nu täckt med plåt. En vindgenerator (uppsatt 1984 för att tillgodose fyrapparatens elbehov) bildar ny siluett bredvid fyren. Det utsatta och påfrestande fyrvaktarlivet på ön har ersatts av ett frivilligt sommarliv. I övrigt är det mesta oförändrat på Storkläppen.

Skydd och förordningar

1974 utvidgades Städsholmens naturreservat att omfatta även Storkläppen och vattnen mellan de båda öarna.

Litteratur

Kalmar läns museums arkiv
Dan Thunman; Sveriges fyrplatser 2000
Magnus Rietz; Svenska fyrar
Loftahammar i bilder från förr. Loftahammars hembygdsförening 1986